

Inleiding

Stel je voor wat er zou gebeuren als vogels óns zouden bestuderen.

Welke menselijke trekken zouden hun interesse wekken? Welke conclusies zouden ze trekken?

Misschien zouden vogels, net als de meeste goede wetenschappers, beginnen met de basisgegevens. Ze zouden veel tijd kunnen besteden aan het meten van het menselijk lichaam: gewicht, lengte, kracht, hartslag, hersengrootte, longcapaciteit, kleur, groeisnelheid, levensverwachting, enzovoorts. Vogels met een academische inslag zouden boekdelen kunnen vullen met klinische en fysieke observaties van mensen. Natuurlijk zouden ze er dan teams van veldwerkers op uit moeten sturen om gegevens te verzamelen. Op een ochtend stap je dan misschien de deur uit en merk je dat je verstrikt zit in een onzichtbaar net en omringd wordt door ijverige jonge roodborstjes die zijn uitgerust met linialen en balansen. Ongetwijfeld zouden ze je weer snel laten gaan en kom je er zonder kleerscheuren vanaf, al voel je je opgelaten dat ze je gevangen hebben en een paar plukjes haar van je hebben afgenomen. Vervolgens zouden de roodborstjes zich terugtrekken om de getallen te analyseren.

Hoeveel zou een vogel eigenlijk te weten komen middels deze fysieke statistieken? Neem bijvoorbeeld hersengrootte, het kenmerk waarop wij mensen het meest trots zijn. Een vogel zou

Dat gevederde ding

erop kunnen wijzen dat, als het louter om de grootte gaat, de menselijke hersenen niet zoveel voorstellen; de hersenen van de walvis en de olifant zijn bijvoorbeeld veel groter. De vogels zouden nog een stap verder kunnen gaan en de hersengrootte van de mens kunnen vergelijken met zijn lichaamsgewicht, maar zelfs dan zijn mensen niets bijzonders: de verhouding tussen het gewicht van onze hersenen en ons lichaamsgewicht is ongeveer dezelfde als die van een muis (ongeveer $1/40$) en is kleiner dan die van sommige vogels ($1/14$); wanneer het om de relatieve grootte gaat, hebben mieren misschien wel de grootste hersenen van alle wezens op aarde ($1/7$). Om deze middelmatige getallen te verklaren hebben mensen opgemerkt dat, hoewel hersengrootte toeneemt met het lichaamsgewicht, dit exponentieel gebeurt – hersenen nemen met andere woorden niet recht evenredig toe met het lichaamsgewicht. Maar die formule is door en voor zoogdieren ontwikkeld. Vogels hoeven deze logica niet over te nemen als ze onze hersenen zouden onderzoeken. Ze zouden misschien de menselijke hersenen – of überhaupt het menselijke dier – misschien helemaal niet zo interessant vinden.

Om echt wat over mensen te weten te komen zouden vogels meer dan alleen ons lichaam moeten onderzoeken. Ze zouden van dichtbij moeten observeren hoe we ons gedragen en er dan proberen achter te komen waarom we zo handelen als we doen – een monumentaal karwei. Neem bijvoorbeeld de bedrieglijk eenvoudige vraag: Waarom lees je dit boek? Je antwoordt misschien ‘om wat over vogels te weten te komen’ of ‘voor de lol’, maar waarschijnlijk gaan je redenen verder dan dat. Lezen schijnt een wijdverbreide menselijke behoefte te bevredigen. Evolutionair biologen wijzen erop dat mensen uit vele culturen van lezen houden, ondanks het feit dat schrift tijdens het grootste gedeelte van de geschiedenis van de mens niet bestond. Het ontcijferen van woorden op een pagina moet dus wel gebruik-

Inleiding

maken van mogelijkheden die bij ons ingebakken zijn, maar niemand weet echt waarom we lezen prettig vinden. En als wij het al niet weten, wat moet een vogel dan wel niet van je denken als hij je dit boek ziet lezen? Hoe moet een vogel conclusies trekken over gedrag dat hem zo vreemd is?

Als vogels zich op het bestuderen van menselijk gedrag zouden werpen, zouden ze vast beginnen met iets wat ze vertrouwd is. Zo zouden ze bijvoorbeeld onderzoek kunnen doen naar slaapgewoonten. Dat team van roodborstjes-veldwerkers zou zijn kamp opslaan in een hoek van je slaapkamer en gedetailleerde aantekeningen maken over zaken als de kleur van je lakens en het volume van je gesnurk. De vogels zouden natuurlijk de noodzaak om elke nacht te slapen begrijpen. Maar tot welke conclusie zouden ze komen over de meer algemene menselijke conditie uit deze slaapkamerwakes, vooral als je bedenkt dat vogels niet op dezelfde manier slapen als wij? De meest vogels zijn lichte slapers en vallen zelden in de bijna comateuze staat van mensen. En sommige vogels hebben bijzonder merkwaardige slaapgewoonten – van sommige gierzwaluwen bestaat het vermoeden dat ze al vliegend slapen, waarbij steeds één hersenhelft is uitgeschakeld. Er is een papegaaiensoort die ondersteboven hangt als hij slaapt, net als een vleermuis. Kolibries schakelen over naar een toestand van extreme torpiditeit om energie te sparen. Zelfs het meest basale gedrag, zoals slaap, wordt complexer naarmate er meer onderzoek naar gedaan wordt – en moeilijker te begrijpen.

Uit hun onderzoek naar menselijke gewoonten zouden de vogels de conclusie kunnen trekken dat mensen graag vogels zouden willen zijn. Denk aan de biljoenen die we de afgelopen eeuw hebben uitgegeven aan vliegtuigen, spaceshuttles en andere vliegmachines. Wat moet een vogel daarvan maken? Zouden vogels discussies voeren over de verschillen tussen het ge-

Dat gevederde ding

drag van vogels en mensen – en of die verschillen absoluut zijn of slechts een kwestie van mate, zoals Darwin eens opperde? Een vogel zou onze vliegtuigen misschien met medelijden inspecteren en zich superieur voelen ten opzichte van zijn menselijke onderzoekssubjecten. Kan je hem dat kwalijk nemen?

Het idee dat vogels mensen bestuderen is zuiver antropomorfisme – het toekennen van menselijke kenmerken aan vogels om daarmee iets te illustreren. Vogels hebben betere dingen te doen dan mensen bestuderen en het is de vraag of ze de geestelijke bagage hebben om begrippen als wetenschappelijk onderzoek te begrijpen. Vogelaars maken vaak grappen over het feit dat vogels hén bekijken, maar vogels koesteren waarschijnlijk weinig belangstelling voor ons, behalve uit een basale angst voor roofdieren (zie voor meer hierover het hoofdstuk ‘Vechten of vluchten: Waar pinguïns bang voor zijn’). We spelen maar een kleine rol in de wereld van de vogels.

En toch vinden we, hoe meer wij mensen vogels bestuderen en hoe meer we over hun gedrag ontdekken, steeds meer gelijkenissen tussen ons en onze gevederde vrienden. In bijna elk domein van vogelgedrag – reproductie, populaties, bewegingen, dagelijkse ritmes, communicatie, navigatie, intelligentie, enzovoorts – bestaan er diepe en betekenisvolle parallellen met dat van ons. Een recente verandering in de wetenschappelijke manier van denken over diergedrag spoort ons aan om ons minder op de uniciteit van de mens en meer op wat het menselijke dier met andere dieren gemeen heeft te richten. Kenmerken die traditioneel als menselijk werden gezien, zoals dansen op muziek (‘De beatgeneratie: Dansende papegaaien en onze vreemde liefde voor muziek’), het herkennen van zijn eigen spiegelbeeld en zelfbewustzijn (‘Ekster in de spiegel: Reflecties over zelfbewustzijn bij vogels’), het maken van kunst (‘Kunst en ambachtelijk-

Inleiding

heid: De esthetiek van het verleiden door preeelvogels’) en zelfs liefde en romantiek (‘Dolende harten: De lastige kwestie van albatrossenliefde’) worden nu ook herkend bij vogels. Dit heeft niets met antropomorfisme te maken; iedereen die iets anders suggereert ontkent daarmee een belangrijk deel van wat het betekent een vogel te zijn. Bovendien toont een stortvloed aan neurologisch onderzoek aan dat hetzelfde gedrag, wanneer dit bij mensen tot uiting komt, meer op instinct gebaseerd is dan velen van ons beseffen, het resultaat van eindeloze natuurlijke selectie – gedrag, kortom, dat evolueerde omdat het ons een voorsprong bij de overleving gaf. De vermeende kloof tussen mensen en andere dieren is de laatste tijd aan beide kanten kleiner aan het worden.

Ik voel me bevoorrecht dat ik de afgelopen tien jaar vaak in het veld heb mogen werken aan praktische onderzoeksprojecten met wetenschappers die vogelgedrag bestuderen. Door deze projecten heb ik steeds maanden achtereen vogels kunnen observeren in een aantal van de meest verafgelegen gebieden ter wereld: de Ecuadoriaanse Amazone, een pinguïnkolonie op de Zuidpool, de Australische outback, de Californische Farallon Islands, de oerwouden van Costa Rica en Panama, de Galápagoseilanden, de Falklandeilanden, afgelegen eilanden in Maine, het Big Island van Hawaïi en nog meer. Ik heb ongeveer 2500 vogelsoorten waargenomen en ben me steeds meer gaan realiseren dat het niet onze subjecten zijn, maar behoorlijk levendige, onvoorspelbare individuen barstensvol persoonlijkheid en energie. Het kost tijd om vogels te leren kennen, net als het tijd kost om iemand te leren kennen.

Sommige vogelgedragingen zijn niet van toepassing op mensen en die zijn met name fascinerend en exotisch: een ‘zesde’ magnetisch zintuig (zie ‘Vlieg terug naar huis: Hoe duiven hun weg vinden’), zwermen die functioneren als magneten (zie

Dat gevederde ding

‘Spontane volgorde: Het merkwaardige magnetisme van spreuwenzwermen’) en de reukzin van kalkoengieren (zie ‘Het neusgat van de gier: Op zoek naar de talenten van de kalkoengier’). Het is lastig je voor te stellen dat je zulke superkrachten hebt, hoewel vogels ons soms inspireren om het te proberen.

Maar als je goed genoeg kijkt, hebben veel schijnbaar ongelofelijke prestaties van vogels menselijke tegenhangers, en we kunnen daaruit interessante lessen trekken. Coöperatief nestelen bij elfjes (zie ‘Elfenhulpjes: Wanneer samenwerking een spelletje is’) laat ons zien waarom mensen meestal aardig zijn tegen elkaar. De duizelingwekkende snelheid van kolibries (zie ‘Kolibriceoorlogen: Implicaties van vluchten op de snelweg’) dient als een waarschuwing voor ons eigen steeds sneller wordende levenstempo. Sneeuwuil (zie ‘Sneeuwjacht: Uilen, invasies en wanderlust’) vormen de bevestiging dat niet iedereen die rondzwerft verdwaald is. Zelfs de kip (zie ‘Rood zien: Wanneer de pikorde verstoord raakt’) kan ons iets leren over onze natuurlijke pikorde.

Dit boek gaat dan misschien over de vogelwereld, maar het gaat ook over de wereld van de mens. Vogels kunnen zich op een merkwaardige, opvallende of angstaanjagende manier gedragen, maar ze zijn uit op dezelfde elementaire zaken als wij: voedsel, onderdak, territorium, veiligheid, gezelschap, nalatenschap. Elk van deze hoofdstukken verkent een fascinerend onderdeel van vogelgedrag en richt zich op een vogel die dat vertoont. Je zult het ene na het andere verbazingwekkende verhaal over vogels lezen. Zo zul je bijvoorbeeld versteld staan van het geheugen van de grijze notenkraaker (zie ‘Cachegeheugen: Hoe notenkraakers informatie verzamelen’), dat ons laat zien waartoe de hersenen in staat zijn en ons wellicht inspireert om ons eigen denkvermogen te vergroten.

Door vogels te bestuderen, leren we uiteindelijk iets over ons-

Inleiding

zelf. Vogelgedrag houdt ons een spiegel voor waarin we kunnen reflecteren over menselijk gedrag. In *Dat gevederde ding* is de spiegel overal om ons heen, stralend van de vleugelpunten van honderden miljarden vogels van de tienduizend vogelsoorten waarmee we deze planeet delen. Tot ons geluk zijn vogels overal. We hoeven alleen maar onze ogen de kost te geven.

DEEL EEN

Lichaam

VLIEG TERUG NAAR HUIS

Hoe duiven hun weg vinden

Toen ik onlangs op een vogelexcursie stopte voor een hamburger in het afgelegen plaatsje Fields in het zuidoosten van Oregon, zag ik bijna de duif op de parkeerplaats over het hoofd. Fields is niet veel meer dan een winkel, een herberg en een groepje populieren aan een eindeloze snelweg in een postcodegebied dat minder dan tachtig inwoners bestrijkt. Een aantal jaar geleden zag ik een vliegtuig landen op de snelweg en zo naar het tankstation taxiën. De piloot moest beter uitkijken voor koeien dan voor auto's. Fields trekt niet veel verkeer.

De duif was aan het pikken naar het asfalt en stukjes loogkruid vlak bij de hordeur van de restauratie, en het leek alsof hij binnen wilde komen. Toen ik de laatste happen van mijn burger nam, begon er iets te dagen. Een duif was hier, 150 kilometer verwijderd van de dichtstbijzijnde McDonald's, een zeldzaamheid.

'Hé, kijk, een duif!' zei ik.

Een paar andere passanten zagen hem ook en joegen hem voorbij het tankstation. Hij verroerde zich nauwelijks en ze liepen er recht op af.

'Hij is zo te zien behoorlijk tam,' zei mijn vader en collega-vogelaar. 'Ik vraag me af waar hij vandaan is gekomen.'

'Daar kunnen we vast achter komen,' zei ik. 'Kijk eens op de ringen op zijn poten. Volgens mij is het een wedstrijdduif.'

Dat gevederde ding

Ik had onlangs onderzoek gedaan naar het vermogen van vogels om hun huis te vinden en mijn hoofd zat vol merkwaardige verhalen over trans-Atlantische Noordse pijlstormvogels, een wonderhond die Bobbie heette en een duivenwedstrijd om een miljoen dollar in Zuid-Afrika. Nu was er in een uithoek een echte wedstrijdduif uit de hemel pardoes mijn lunchpauze komen binnenvallen – een vreemd toeval.

Ik pakte mijn verrekijker, liep door de hordeur naar buiten en begon zijwaarts om de vogel op de parkeerplaats heen te lopen, en deed mijn best om zijn cijfers te lezen. Als ik het nummer volledig ontcijferde, zou ik erachter kunnen komen van wie de vogel was en mogelijk ook hoe hij helemaal in Fields terechtgekomen was.

Mijn vader was iets minder subtiel.

‘Hier, help me hem van opzij te pakken te krijgen,’ zei hij, terwijl hij hem snel insloot. De duif schoot op het laatste moment weg, maar stopte na een paar meter en keek terug met een flirterende blik. Mijn vader dook weer op hem af, maar de sluwe duif zigzagde buiten bereik. Ik begon net mijn jas uit te trekken om die over de vogel heen te gooien, maar voordat ik er erg in had, greep mijn vader hem in zijn derde poging met zijn blote handen. De gevangen vogel zat er ontspannen bij. Hij was op zijn gemak in mijn vaders handen, terwijl hij ons met zijn duivenoogjes aanstaarde en blijkbaar gevoerd wilde worden.

Hij zag eruit als een mooie stadsduif met gespikkelde witte veren op zijn kop en een groene ring aan de ene en een rode aan de andere poot. De groene was voorzien van een chip en blanco, maar de rode was duidelijk beschreven: AU 2011 IDA 1961.

‘Hebbes,’ zei ik.

Nadat we zijn nummer hadden genoteerd, lieten we de vogel vrij op de parkeerplaats, waar hij weer naar door de wind verspreide zaadjes in scheuren in het asfalt ging pikken. Was hij de